

XX əsrin faciəsi - Xocalı soyqırımını

Milli birlik və həmrəyliyin nümayişi

“Ana harayı” abidəsini bu il də ziyarət edən minlərlə insan dünyadan Xocalıya ədalət istədi

Soydaşlarımızın dilinin əzbərinə, nənələrin ağı-bayatısına çevrilib tar-mar edilən, “ton-qal”lara atılan ulu yurd yerimiz Xocalının erməni vandalları tərəfindən Yer üzündən silinməsindən, yəni o dəhşətli gündən 30 il keçir.

Dünən paytaxt Bakının sakinləri, şəhərin qonaqları, keçmiş məcburi köçkünlər Xocalı soyqırımının 30-cu ildönümünə təbriyə toplaşmışdı. Azadlıq meydanından başlayan yürüş-miting Xətai rayonu ərazisindəki “Ana harayı” abidəsinə yol başlamışdı. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin, rəsmi dövlət orqanlarının, xarici ölkələrin respublikamızdakı diplomatik korpusunun nümayəndələrinin, Milli Məclisin deputatlarının, ayrı-ayrı idarə və müəssisələrin, ali məktəb tələbə-müəllim heyətlərinin qatıldığı yürüş-mitingin izdihamı həm də milli birliyin, həmrəyliyin nümayişi idi. Biz 44 günlük Vətən müharibəsində də belə nümayiş etdirmişdik qalibiyyətimizin səbəblərindən biri olan milli birliyimizi və həmrəyliyimizi...

Yürüş-miting iştirakçıları arasında şəhid şəhərin şahidləri olan xocalılılar da az deyildi. “Ana harayı” abidəsinin ətrafında göz yaşları axıda-axıda doğmalarının daşa həkk edilən adlarını axtaranlardan biri də Xalidə Hüseynova idi. Onun nəzərləri siyahıda 3 doğmasının - ata-anasının və qardaşının adlarına yönəlmişdi. Göz yaşları imkan verməyə də, birtəhər anladır: “...Bir həftədən sonra onların meyitlərini meşədən tapıbılar. Bərdən Yeni Həyat kəndində torpağa tapşırıdılar. Mərhum Milli Qəhrəman Çingiz Mustafayevin ağlaya-ağlaya çəkib göstərdiyi cəsədlərini arasında idilər. Budur, baxın, Hüseyn, Həsən, Ziyət, Yunis, Rəşid, Sədaqət... görün nəsilənmə kimsə qalıb?!”

Xocalıda doğulmayanlar da müharibədə döyüşənlərin arasında idi

O gecə iki qardaşından əli üzülən Pərvanə Məmmədovanın isə itkiləri yalnız bunlar olmayıb: “...Qaynatamla birlikdə nəsilimizdən o gecə 15 nəfər itirmişik. Bu abidəni nə yaxşı ki, ucaldılar. Dövlət başçısına, Birinci vitse-prezident Mehriban xanım Əliyevaya minnətdarıq ki, bu abidə qoyulub. Şəhidlərimizin, itkinlərimizin - soragını hələ də ala bilmədiklərimizin adları bu daşa həkk edilib. Bu, bizə bir təsəllidir, yoxsa hara ziyarətə gedə bilərdik ki? Xalqımız xocalılıların dərdinə illərdir şərik çıxır. Bu abidə bizə az təsəlli deyil. İnanırdıq ki, Xocalının qisası alınacaq, alındı da! 2020-ci ildə 44 günlük Vətən müharibəsində torpaqlarımızı azad etdik! Xocalıda doğulmayan uşaqlar 44 günlük müharibədə döyüşənlərin arasında idi. Xocalının başı əzəlindən balalı olub: dolub-boşalıb. Amma budəfəki qayıdışımız əbədi olacaq! Buna inanırıq. Çünki Ali Baş Komandan İlham Əliyevin əmri ilə Qarabağımız daşnak quldurlardan, vandallardan azad oldu...”

Solmaz İsmayılova 63 nömrəli tam orta məktəbin müəllimlərindən biridir. Xocalıda dünyaya göz açmış bu ana da 613 nəfərlik şəhid siyahısında doğmalarını - Həmid və Təriyel Səmədov qardaşlarının adlarını axtarıb tapır. O, Həmid Səmədovun ömür-gün yoldaşdır. Deyir ki, qayını Təriyelin meydanı çıxara bilməyiblər. Həyat yoldaşını isə Ağcabədinin Təzəkənd kəndində dəfn ediblər...

Gözüyaşlı analardan biri də Gülayə Orucova. 16 yaşlı balasını - Cənan adlı oğlunu o gecə itirib. Dörd gün meşədə gizlənsələr də, sonradan onları əsir alıblar. Gənc və yeniyetmə oğlanları onlardan ayırmaq istəyən erməni quldurlarının mezarı üstündə başlarını kəsəcəklərini deyirmişlər. Həyat yoldaşı ilə birlikdə minbir məşəqqətlər yaşa-

diyi əsirlikdən qurtarıb gələcək də, oğlundan indiyədək bir soraq ala bilməməsi onu dağıtır...

Miting-yürüş iştirakçıları arasında respublikamızın tanınmış ziyalıları da var idi.

Xocalının dərd daşıyanlarından biri - İmarət Cəmili “sınan qəlb yanığı” ilə “bir bacı itirmişəm” deyir, amma harayladığı təkə o deyil, həm də laylası çalınmayan Xocalı körpələridir. Taleyinə qaralı daha çox yazılan Qarabağın müsbətli günləri sanki onların həyatından və heyətlərindən başlanmışdı. Uşaqlığı ilə gəncliyinin qovuşduğu şiltaq illərində yaşadığı o gün gözlemləndikləri qüssədən donan həsrətə bələnməmişdi. 30 il öncə, məhz bu gün Xocalısı, eləcə də dünyaya göz açdığı Cəmili kəndi od içində yanır. Xocalını ocaq üstündəki saca bənzədir: “Xocalılıların o sacda qovrulduqları, harayları eşidilmirdi. Xocalının susdurulan gəcəsiydi, müsbətlərinin ərsəyə gətirilməsi, şəhidliyin qanlı yazılan tarixi başlamışdı. Onda kəsilən başlardan qorxurdum, axan qanlarda boğulurdum, körpə kimi, Xocalımız köməksiz anaya bənzə-

yirdi: saç-bırçağını yulurdu, həm də şaxtada donurdu...”

“O gecə əldən gedən can gecesiydi!”

“Xocalı mərsiyəsi” elegiyası abidənin ətrafına toplaşan xocalılılara nəfəs gətirir. İlahi: “...O gecə mərsiyə gecesiydi. O gecə şəhidi-üryan gecesiydi! O gecə kərbi-bələ gecesiydi! O gecə dərdi-möhnet gecesiydi! O gecə alqan gecesiydi! O gecə əldən gedən can gecesiydi! O gecə nifrəti-üryan gecesiydi! O gecə “yatma, ey millet, oyan!” gecesiydi! O gecə ah-naləmizin yayılan gecesiydi! Ehee! Tanırım...”

“Xocalı Soyqırımını Tanıtma” İctimai Birliyinin sədri Şamil Sabiroğlu xüsusi vurğuladı ki, dövlət başçısı İlham Əliyevin, eləcə də Birinci vitse-prezident Mehriban xanım Əliyevanın yürütdükləri siyasət nəticəsində Xocalı soyqırımının dünyada tanınması və ona siyasi qiymət verilməsi istiqamətində böyük işlər görülüb: “Dünyanın müxtəlif ölkələrində, diasporlarda, elm və təhsil müəssisələrində

“Xocalıya ədalət!” şüarı altında silsilə tədbirlər keçirilib. Son 15 ildə bu tədbirlərin coğrafiyası daha genişləni. Hazırda dünyanın 10-dan çox ölkəsi, o cümlədən ABŞ-in 22 ştatı parlament səviyyəsində, İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı Xocalı soyqırımını rəsmən tanıyıb. Avropa İnsan Haqları Məhkəməsi 22 aprel 2010-cu il tarixli qərarında Xocalının azərbaycanlılardan ibarət mülki əhalisinin qırılmasını “müharibə cinayəti” kimi qiymətləndirib. Bütün bunlar “Xocalıya ədalət!” adlandırılıb. Bütün bunlar başçılıqda qaynarıq tarixi cinayətdir. Xocalı soyqırımını Azərbaycan xalqının XX əsrdə üzlaşdığı dəhşətli faciələrdən biri olmaqla, Xatın, Liditsa, Qaradur, Srebrenitsa soyqırımını kimi insanlıq tarixinə düşmüş qanlı hadisədir...”

Birliyin Abşeron rayon təşkilatının sədri Xocalı müsbətlərində babası Allahverdinə, bu günlərdə isə 30 illik həsrətə, intizar dolu yurd ayrılığına dözməyən, “Xocalının səsi” qəzetinin redaktorlarından biri olmuş, 70 illik ömrünü doğma, qədim Xocalısının bir vax-

tlar vəsfinə həsr edən, işğaldan sonra isə müsbətlərini poeziya dili ilə xalqa çatdıran atası Allahverdinə Xocalını itirməsindən söz açdı. 30 ildir ki, doğma xocalılıları ilə baş-baş verib onların ağrılarına bölünən və acılarını azaltmağa çalışmış Ayna Novruzova onu da bildirdi ki, Xocalı faciəsinin dünyada soyqırım kimi tanınması üçün dünyaya azərbaycanlılarının da üzərinə çox böyük məsuliyyət düşür: “Vətəndən uzaqlarda yaşayan soydaşlarımız da yətinercə bu faciənin dünyaya ictimaiyyətinə təqdim edilməsində fəallıq göstərir. İldən-ildən xarici ölkələrdə keçirilən “Xocalıya ədalət!” anım tədbirlərinin coğrafiyasının genişlənməsi bunu təsdiqləyir...”

“...Biz Xocalıya dönəcəyik!”

Tovuz rayonundan olan Sevil Hüseynli hər il anım tədbirinə qatıldığını deyir və əlavə edir ki, tarixi qəddarcasına törədilmiş kütləvi terror aktına qarşı səsimiz artıq ucaldı bilirik: “Xocalının qisasının alınması ilk növbədə faciənin mahiyyətinin dünya ictimaiyyətinə çatdırılmasıdır. Biz mükəllim Namiq müəllimin tapşırığı ilə evdən gündəlik lazım olan ərzaq, pal-paltar, nə bilim, daha nələrsə götürüb xocalılılara aparırıq. Əlbəttə, Baxmaq olmurdu o körpələrin üzünə. Necə qorxmşadırlarsa, gözləri üzümzə zillənib qalırdı. Bir qadını gören kimi tanıdım. Vaxtilə həyat yoldaşı ilə müalicəyə gəlirdilər. Adı Almaz, soyadı, əshv etmirsən, Səlimova idi. Almazın yoldaşı Fəxrəddin və iki qardaşı da o gecə şəhid olmuşdu. Nənəş xalaxın oğlanlarını deyirm. Almaz xanımın Naftalanda 20 il qaldılar. Naftalını özərinə Xocalıdan sonra ikinci yurd hesab edirdilər. Elə isinişmişdik ki, xocalılılara, oradan köçüb gedəndə onlar üçün çox darıxdıq. Sonra Goranboy rayonunun Aşağı Ağcakənd qəsəbəsində onlara evlər tikib, orada məskunlaşdırıldı. Bir xeyli də Goranboy şəhərində yeni salınan şəhərcikdə mənzillə təmin edildi. O gün dəhşət idi. Yaxşı xatırlayıram, onları sarı avtobusla gətirmişdilər. Naftalının da ziyayətini yaxşı deyirdi. Qaşaltı, Taqqaraqayonlu, həmçinin erməni silahlı quldurlarının daha çox toplaşdığı məşhur Talış kəndi də Naftalının başını üstündəydi!” Yeni özümdə də cəbhə bölgəsində yaşayırdıq. O vaxtlar xocalılıların hansı müsbətlə qəxdiklərini bəyənirdik. Hamımız da qoşulub bir-birimizə xocalılıların müsbətinə yas saxlayırdıq. Unutmaq olarmı?!”

Bu gün biz şəhid xocalılılara yas saxlasaq da, daha Xocalıya ağlamırıq, onun fəryadlarını dünyaya bəyan edirik və təvəzükarı susdurmağa çağırırdıq! Axı Xocalımızda da dönüşə az qalıb. “Ana fəryadı” abidəsini ziyarət etməklə öz vətənpərvərlik hisslərini xalqımızla paylaşan, xocalılıların dərdinə şərik çıxanları gözləri kimi, ürəkləri də dolu idi. Şəhid bacılarının bu abidənin başına dolanmaları adımı elə kövrəldirdi ki, onlara qoşulub göz yaşları axıtmaq olmurdu. Dünyən adları daşa həkk olunan şəhidlərin ruhu qarşısında baş geyməyi hər kəs özünün borcu bilirdi...”

Ziyarətçilərin arasında şəhid ailələri də az deyildi. Onlardan biri də ömür-gün yoldaşı (Əhmədipur İbrahim Səfər oğlu) Birinci Qarabağ savaşında döyüşüb şəhid olan Almaz Zeynalovadır. Bir vaxtlar ağ imarətdə evləri ilə məşhur olan Ağdamda dünyaya göz açdı. Xocalılıların o gecəki müsbətlərini hamı eşidib, həm də gözləri ilə görüb: “...Həyəcan dolu fəryadımızı ucaaldığımız günlərdən bizi az zaman ayırmır -

30 il! O zaman xocalılıların köməyinə dünya dövlətləri gəlmədi, əslində, göz yumdu! Bu müsbətin ilk şahidi biz - aqdamlılar olduq. Dünyanın supergücləri bu dəhşətlərdən dərslər almadı. Siyasi bəyanatlarla öz missiyalarını bitmiş hesab edirdilər. Yaxud götürək ATƏT-in Minsk qrupunu. Ermənilərdən sanki qorxurdu bu üçlük. Ona görə də işğalçı ilə təzavüzə məruz qalana fərq qoymurd. Tərəfləri kompromisə çağırmaqdan, turist kimi münafiqə bölgəsinə gedib-gəlməkdən savayı nə iş gördülər? Haqq səsimizin dünyaya çatdırılmasında özümüzə güvəndik. Dünya birliyi Xocalıya ədalət prizmasından yanaşmadı. Ermənistanın təvəzükar siyasətinə cavab olaraq işğalçılara öz yerini göstərmədi! Nəhayət, zamana ehtiyacı olan Qarabağ döyünü açıldı, həm də “Dəmir yumruq”: 44 günlük Vətən müharibəsi ilə münafiqşəyə son qoyduq. Bu gün Qarabağda dinc quruculuq prosesi gedir: yollar çəkilir, körpülər salınır, hava limanları inşa edilir, ərazilərimiz minalardan təmizlənir. Bir sözlə, əbədi Qayıdış proqramı icra edilir. İllərlə şahidi olduğumuz haqsızlıq Azərbaycan dövlətinin apardığı siyasət nəticəsində artıq dünya xalqlarının diqqətinə çatdırılır...”

“Ana fəryadı”, bacı müsbəti, qardaş itkisi, ata nisgili...

Naftalan şəhərindən Bakıya, “Ana harayı” abidəsinə ziyarətə gələn Vüsalə Əliyeva 30 il bundan öncə Xocalıdan perik düşüb onların şəhərinə pənah gətirənləri yaxından tanıdığı deyir: “O vaxtlar orta məktəbdə oxuyurdum. Dedilər ki, sanatoriya binalarına Xocalıdan qaçqın düşənlər gəlib. Biz məktəblilər də sinif rəhbərimiz Namiq müəllimin tapşırığı ilə evdən gündəlik lazım olan ərzaq, pal-paltar, nə bilim, daha nələrsə götürüb xocalılılara aparırıq. Əlbəttə, Baxmaq olmurdu o körpələrin üzünə. Necə qorxmşadırlarsa, gözləri üzümzə zillənib qalırdı. Bir qadını gören kimi tanıdım. Vaxtilə həyat yoldaşı ilə müalicəyə gəlirdilər. Adı Almaz, soyadı, əshv etmirsən, Səlimova idi. Almazın yoldaşı Fəxrəddin və iki qardaşı da o gecə şəhid olmuşdu. Nənəş xalaxın oğlanlarını deyirm. Almaz xanımın Naftalanda 20 il qaldılar. Naftalını özərinə Xocalıdan sonra ikinci yurd hesab edirdilər. Elə isinişmişdik ki, xocalılılara, oradan köçüb gedəndə onlar üçün çox darıxdıq. Sonra Goranboy rayonunun Aşağı Ağcakənd qəsəbəsində onlara evlər tikib, orada məskunlaşdırıldı. Bir xeyli də Goranboy şəhərində yeni salınan şəhərcikdə mənzillə təmin edildi. O gün dəhşət idi. Yaxşı xatırlayıram, onları sarı avtobusla gətirmişdilər. Naftalının da ziyayətini yaxşı deyirdi. Qaşaltı, Taqqaraqayonlu, həmçinin erməni silahlı quldurlarının daha çox toplaşdığı məşhur Talış kəndi də Naftalının başını üstündəydi!” Yeni özümdə də cəbhə bölgəsində yaşayırdıq. O vaxtlar xocalılıların hansı müsbətlə qəxdiklərini bəyənirdik. Hamımız da qoşulub bir-birimizə xocalılıların müsbətinə yas saxlayırdıq. Unutmaq olarmı?!”

Bu gün biz şəhid xocalılılara yas saxlasaq da, daha Xocalıya ağlamırıq, onun fəryadlarını dünyaya bəyan edirik və təvəzükarı susdurmağa çağırırdıq! Axı Xocalımızda da dönüşə az qalıb. “Ana fəryadı” abidəsini ziyarət etməklə öz vətənpərvərlik hisslərini xalqımızla paylaşan, xocalılıların dərdinə şərik çıxanları gözləri kimi, ürəkləri də dolu idi. Şəhid bacılarının bu abidənin başına dolanmaları adımı elə kövrəldirdi ki, onlara qoşulub göz yaşları axıtmaq olmurdu. Dünyən adları daşa həkk olunan şəhidlərin ruhu qarşısında baş geyməyi hər kəs özünün borcu bilirdi...”

Məhəmməd NƏRİMANOĞLU, Rəhman SALMANLI, İlham BABAYEV (foto), “Azərbaycan”